

Жалко Татьяна. *Займствованная лексика современного украинского языка как инновационная форма маркированной лексики.* В статье проанализированы особенности применения стилистически маркированной лексики как основной составляющей авторского материала. Отмечено, что именно в результате ее использования текст приобретает конкретное семантическое наполнение, а содержание материала, не зависимо от тематики, благодаря удачному использованию маркированных слов, получает неповторимость и оригинальность. Практическое применение маркированных слов, бесспорно, усиливает или уменьшает эффект прочитанного (сказанного). Анализ современных аспектов жизни убеждает в том, что сегодня в лексике сознательно формируется и закрепляется тенденция к обогащению языка неолексемами. Основной акцент сделан на том, что маркированная лексика может выражать различные стилистические значения (эмоциональное, оценочное, образное, интенсивное и изобразительное) и неоднородна с точки зрения использования. Поэтому объем маркированной лексики в несколько раз превышает объем общеупотребительной лексики.

Ключевые слова: займствованная лексика, маркированная лексика, лексический состав, инновации, неолексеми.

Zhalko Tetiana. *Loanwords modern Ukrainian language as an innovative form marked vocabulary.* The article found particular application stylistically marked vocabulary as the main component of copyright material. It is emphasized that due to its use of text becomes specific semantic content, and its content, regardless of subject matter, thanks to the successful use of words gets marked individuality and originality. Practical application of marked words certainly enhances or degrades the effect of reading (above). Analysis of modern aspects of life convinces us that today's vocabulary deliberately formed and fixed tendency to enrich the language with new words and phrases. The main emphasis is on the fact that labeled vocabulary can express different stylistic value (emotional, evaluative, imaginative, intense and expressive) and is heterogeneous in terms of use. Therefore, the amount of vocabulary marked by several times the amount of general vocabulary.

Key words: loanwords vocabulary, marked vocabulary, lexical structure, innovation, neoleksemy.

Стаття надійшла до редколегії
06.08.2014 р.

УДК 81'373.74:81'373.612.2

Леся Корпан

Метафора у сталих виразах французької мови

Проаналізовано вживання метафори і, відповідно, процес метафоризації у сталих виразах. На основі прикладів із художніх творів розглянуто особливості функціонування фразем у різних контекстах. Досліджено природу походження сталих сполучень слів із погляду мотивації / немотивації вибору лексичних одиниць.

Ключові слова: метафора, сталий вираз (фразема), образ, метафоризація, мотивація / немотивація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Метафоричне переосмислення (або метафоризація) є найважливішим джерелом збагачення фразеологічного фонду французької мови. Воно виражається в переносі значення, що ґрунтується на схожості між двома предметами чи явищами. Види подібної схожості вельми розмаїті, і подекуди їх важко визначити. Пор.: *faire peau neuve* «круто поміняти погляди, спосіб життя»; *une poule mouillée* «боягуз», *une feuille de chou* «бульварна газета», *un coup de foudre* «несподіваний удар, кохання з першого погляду», *un vieux loup* «старий пройдисвіт», *poil de carotte* (розм.) «рудий» [8, с. 23].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на нещодавні спроби дослідження сталої одиниці (у Ш. Баллі «*inaltérabilité*», у Ф. де Соссюра «*syntagmes figés*», у А. Греймаса «*stabilité formelle*» 1960, у П. Гіро «*forme globale*» 1961, у Е. Косеріу «*en bloc*» 1966 [цит. за: 13, с. 72]) спробуємо визначити чіткі межі функціонування метафори та фраземи. Низка дослідників [9, с. 6; 10, с. 105] стверджує, що «близькість метафоричних словосполучень до фразеологічних іноді слугує підставою для зарахування до фразеологічних одиниць (наприклад, Б. О. Ларін). Дослідники стилю письменників

часто використовують щодо метафоричних структур термін «поетична фразеологія» (А. Д. Григорьєва, С. Г. Гаврін)» [3, с. 176].

Мета статті – проаналізувати особливості утворення метафоричних предикативних синтагм та фразем.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Окрім образності, властивої як метафоричним, так і фразеологічним словосполученням, існує певна відмінність: «Утім, образ, що лежить в основі фразеологізму, поступово стирається. Щодо метафоричних словосполучень, то вони виникають як образні з самого початку, образність у них створюється одним компонентом і не зникає в процесі функціонування словосполучень. Спільним в обох цих типах словосполучень є те, що вони дослівно не перекладаються з однієї мови на іншу, а вимагають того, щоб до них підібрали відповідні еквіваленти» [4, с. 10].

Про розчленовану зовнішню форму та зв'язність одногослоно говорять Т. П. Заворотна та Н. В. Гуйванюк, О. В. Максим'юк: «Метафоричне словосполучення, маючи розчленовану зовнішню форму, характеризується зв'язністю внутрішньої, що являє собою єдиний образ. Членування метафоричного словосполучення на складові елементи позбавляє його змісту, руйнує образ. І з цього погляду мотивованою є класифікація метафоричних словосполучень за семантичними ознаками, що спирається не на значення окремих компонентів, а на значення всього метафоричного словосполучення» [4, с. 16] і «Маючи розчленовану зовнішню форму, метафоричні словосполучення характеризуються внутрішньою семантичною зв'язністю, цілісністю, нерозкладністю значення. Членування метафоричного словосполучення на складові елементи позбавило б його змісту та зруйнувало образ» [3, с. 186].

Лексикографічні джерела наводять лише перелік стійких сполучень слів, тобто фразем [6; 11], проте аналізу їх, на жаль, не проведено. Звісно, здебільшого трактування фразем як суто стійких словосполучень не зовсім точне, оскільки в цій групі сполучень є винятки. Д. Менгено ставить аналогічне запитання, на яке відповідає: «Чи варто трактувати групи V-GN як сталу групу (*bloc figé*) або вважати, що GN має ще автономію? По суті, ці вирази [за термінологією Д. Менгено: *locutions verbales* або *expressions idiomatiques*] не утворюють однорідного класу. Деякі повністю стали (*prendre la mouche*); GN не може замінюватися займенником: **Élise a pris la mouche. Elle [Élise] est dans un bocal*. Інші, не маючи здатності взагалі вживатись у ролі займенника (**Paulette donne tort à Marie. Il (=tort) est sérieux*), мають однак відносну автономію: вони дозволяють пасивні конструкції (*Justice a été rendue aux intéressés [rendre justice]*, *Tort a été donné à Paul [donner tort à qn]*) або можуть бути визначені різними типами прикметників (*prendre part importante à quelque chose, faire fréquente mention de...*). Інші, зрештою можуть мати справжні прямі додатки, які не утворюють групи з дієсловом: *Jacques a pris des conseils de Charles ; il les a suivis*. Наявність детермінанта можливо відіграє тут основну роль: *prendre conseil* має зовсім інші властивості, аніж *prendre des conseils*» [12, с. 86]. В останньому прикладі роз'яснення відбувається на семантичному рівні: «Іменник без артикля, що приєднується без прийменника, утворює з перехідним дієсловом групу, семантично дуже злитну» [5, с. 85].

Л. І. Ліля простежує закономірність утворення безтермінативних сполучень: «У словосполучення входять переважно дієслова широкої семантики: *avoir, faire, prendre, tenir* тощо й абстрактні іменники: *avoir raison, faire sensation, mettre fin, prendre position* та ін.» [5, с. 85]. З. Н. Левіт наголошує на відсутності мотиваційного образу: «Більшість аналітичних лексичних одиниць французької мови належить до необразно-мотивованих: *avoir affaire, avoir sommeil, donner connaissance, donner accès, donner confiance, donner naissance, faire mystère, faire allusion, faire route, faire signe, mettre en doute* та багато інших» [7, с. 91], а також на протизвазі: «Аналітична лексична одиниця є образно-мотивованою, коли її значення пов'язане з переосмисленням вільного значення смислоутворювального компонента. При цьому образ містить лише накреслення значення образно-мотивованої одиниці, ніколи не визначаючи її повністю. Повнозначний елемент при цьому має метафоричне або метонімічне значення, наприклад: *donner une leçon, faire frein, faire des rues, faire rage, faire tache d'huile, faire ventouse, faire la planche, donner le jour*, тощо» [7, с. 91–92].

(1) La société, sauvée encore une fois, se félicitait, se reposait, **faisait la grasse matinée**, maintenant qu'un gouvernement fort la protégeait... [24, с. 52];

(2) Les deux souvenirs sont casés l'un vers l'autre dans sa tête et **ne se font pas tort** [21, с. 252];

(3) Julie **faisait un peu de cuisine**, allait au Luxembourg... ; la monotonie de ce manège berçait ses chagrins... [17, с. 160]. Цей приклад підтверджує, що фразема може зазнавати певних модифікацій, цим самим не утворюючи «застиглої» форми. М. Ф. Алефіренко пояснює це довільною валентністю фраземи: «Інклюзивна валентність зумовлює внутрішню сполучуваність фраземи, а ексклюзивна валентність об'єднує слова у словосполучення. Оскільки інклюзивна валентність не має строгих обмежень – вона реалізується у вільній сполучуваності слів. У зв'язку з цим дистрибутивне поле фразем вимірюється кількістю інклюзивних валентностей компонентів» [1, с. 79].

Під час дослідження ми зіштовхнулись із проблемою характеристики метафоричного й фразеологічного словосполучення: «Отже, внутрішні синтагматичні зв'язки, що зумовлюють одиничну і серійну сполучуваність компонентів фразем, *завжди закриті* (курсив – Л. С. Корпан). У цьому відмінність фразеологічної і синтаксичної сполучуваності слів» [1, с. 78], а «Метафоричні словосполучення – це різновид *семантично неподільних словосполучень* (курсив – Л. С. Корпан). Їхні граматичні характеристики не розрізняються, проте вони різняться семантичним планом вираження» [3, с. 178].

У (4) *Mariage pas encore fait. La mère Costadot mettait des bâtons dans les roues* et colportait de mauvais bruits contre... [19, с. 242]. При дослівному перекладі «ставити палки в колеса», тобто перешкоджати, маємо справу безпосередньо не з метафорою (синтаксичний аналіз не показує метафоризацію присудка відповідними актантами), а з образом, укоріненим у свідомість мовця. Однак варто зазначити, що це фразеологічне словосполучення сприймаємо як метафору завдяки ширшому контекстові. Те саме відбувається з такими прикладами (5–9):

(5) *Combien souvent elle avait entendu dire à petite mère : « Mais c'est fait pour être dépensé, l'argent. » Julien maintenant répétait : « Tu ne pourras donc jamais t'habituer à ne pas jeter l'argent par les fenêtres* [18, с. 102];

(6) ... elle venait de lire au plus profond du cœur de jeune homme : la mort de Buckingham y était **écrite en toutes lettres** [16, с. 329];

(7) Depuis vingt-cinq ans que le ménage Euterpe assurait la gérance du magasin, les concurrents du quartier avaient dû renoncer, l'un après l'autre, à lui **barrer la route** [22, с. 100];

(8) ... on pourrait toujours, en employant des moyens extrêmes, forcer le mercier à **desserrer les dents** et à laisser échapper son secret [15, с. 340];

(9) Il n'était pas encore minuit. En bas, sur le boulevard, Paris grondait, prolongeait la journée ardente, avant de se décider à **gagner son lit** [24, с. 131].

Для метафоричних словосполучень характерна логічно несумісна синтаксична сполучуваність слів [3, с. 177].

Цікавим є речення: (10) Il n'emporte point de provisions. Il **boira l'air frais** en route et renflera les odeurs salubres [21, с. 202]. У словниках зафіксоване сталє вживання *prendre l'air frais*, у цьому випадку вираз зазнає авторського переосмислення: «У художньому слові створюється завжди певне «доповнення», «приріст» до звичного значення, виникає новий, індивідуальний, залежний від контексту смисл» [2, с. 14]. Аналогічні приклади:

(11) Tu me **fais la moue**, je crois ; je ne puis **t'arracher une parole** [20, с. 153];

(12) Pendant ce temps, les assistants s'intéressent aux tombes voisines, lisent des inscriptions... Ceux qui **tendent l'oreille**, **attrapent** seulement des mots [23, с. 280];

(13) ... elle vint **coller son oreille à la porte**... [24, с. 248];

(14) La femme lui **coupa la parole** [14, с. 33];

(15) Je **fondis en larmes** [20, с. 157];

(16) La serrure **jeta un cri plaintif** [24, с. 264].

Щодо природи походження сталих сполучень потрібно звернути увагу на мотивацію / немотивацію вибору лексичних одиниць: «Наприклад, значення виразу *tenir tête* “чинити спротив” немотивоване, оскільки жоден із його компонентів за значенням не пов'язаний зі значенням “чинити спротив”. Те саме простежуємо і у виразах *prendre la mouche* “сердитися”, *faire du foin* “здіймати гармидер, галасувати, скандалячити”, *faire la tête* “бундючитися; дутися”, тощо. Немотивованість

значення аналітичної одиниці може бути пов'язана з тим, що в її склад входять компоненти, які являють собою або а) лексичні, або б) семантичні архаїзми. Наприклад:

а) *chercher noise à qn* – “шукати сварки з кимось”, *à huis clos* – “при зачинених дверях”, *sans coup férir* – “без бою”, тощо;

б) *avoir du cœur brave* – “бути хоробрим”, *comme un lapin* – “виряджений як на весілля” (про жінку: “вбрана як пава, як писанка”)) [7, с. 90].

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Досліджуючи метафори в сталих виразах, ми дійшли висновку, що їхня образність та експресивність збігається з фраземами. Проте синтаксичний аналіз показав, що для метафори, зокрема дієслівної, потрібна участь відповідних актантів (підмета і/або додатка (-ків)) у процесі метафоризації. У прикладах (10–16) процес і напрям метафоризації показані стрілками « \longleftarrow ▲/▲ \longrightarrow ». Аналіз конкретного мовного матеріалу – сталих виразів – показав, що можна виокремити два різні типи: 1) сталі вирази, які метафоризуються в ширшому (фразовому) контексті (приклади 1, 2, 4, 5–9); 2) сталі вирази, контекст яких є самодостатнім для утворення та розміщення змісту метафори (приклади 10–16). Звичайно, із часом сприйняття метафори доходить до автоматизму й мовець одразу може не звернути уваги на природу вжитого словосполучення, оскільки: «Синтаксичні словосполучення як одиниці мовлення утворюються в кожному окремому випадку висловлення думки – фраземи в процесі мовлення відтворюються як готові цілісні одиниці мови» [1, с. 80].

Джерела та література

1. Алефіренко М. Ф. Теоретичні питання фразеології / М. Ф. Алефіренко. – Х. : Вища шк., 1987. – 135 с.
2. Аникина А. Б. Значение и смысл художественного слова / А. Б. Аникина // Значение и смысл слова: художественная речь, публицистика / под ред. Д. Э. Розенталя. – М. : Изд-во МГУ, 1987. – 200 с. – С. 8–22.
3. Гуйванюк Н. В. Нерозкладні компоненти у структурі речення : монографія / Н. В. Гуйванюк, О. В. Максимюк. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т, 2010. – 224 с.
4. Заворотна Т. П. Іменні метафоричні словосполучення (на матеріалів творів українських радянських письменників) : навч. посіб. / Т. П. Заворотна. – Чернівці : Чернів. держ. ун-т, 1983. – 47 с.
5. Илия Л. И. Синтаксис современного французского языка / Л. И. Илия. – М. : Изд-во лит. на иностр. языках, 1962. – 384 с.
6. Критская О. В. Словосочетания французского языка : пособие для студ. пед. вузов / О. В. Критская. – Л. : Просвещение, 1971. – 263 с.
7. Левит З. Н. Лексикология французского языка / З. Н. Левит. – М. : Высш. шк., 1979. – 160 с.
8. Назарян А. Г. Практическое пособие по фразеологии французского языка / А. Г. Назарян, Ж. М. Арутюнова. – М. : [б. и.], 1975. – 194 с.
9. Назарян А. Г. Образные сравнения французского языка. Фразеологизмы / А. Г. Назарян. – М. : Наука, 1965. – 200 с.
10. Приходько В. К. Выразительные средства языка: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. К. Приходько. – М. : Изд. центр «Академия», 2008. – 256 с.
11. Chollet I. Les expressions idiomatiques / I. Chollet, J. Robert. – CLE International, 2008. – 224 p.
12. Maingueneau D. Syntaxe du français / D. Maingueneau. – Paris : Hachette Supérieur, 1999. – 160 p.
13. Nàray-Szabo M. Quelques remarques sur la définition du phrasème / M. Nàray-Szabo // Revue d'Études Française, 2002, n. 7. – P. 71–81.
14. Dabit E. Train de vies / E. Dabit. – М. : Ed-s du Progrès, 1973. – 262 p.
15. Dumas A. Les Trois Mousquetaires / A. Dumas. – М. : Ed-s du Progrès, 1974. – Tome premier. – 440 p.
16. Dumas A. Les Trois Mousquetaires / A. Dumas. – М. : Ed-s du Progrès, 1974. – Tome deuxième. – 425 p.
17. France A. Les Dieux ont soif / A. France. – М. : Prosvèchtchénié, 1974. – 190 p.
18. Maupassant Guy de. Une Vie / Guy de Maupassant. – М. : Ed-s en langues étrangères, 1963. – 225 p.
19. Mauriac F. Thérèse Desqueyroux. Le Nœud de Vipères. Les Chemins de la Mer / F. Mauriac. – М. : Ed-s du Progrès, 1964. – 149 p.
20. Mérimée P. Nouvelles / P. Mérimée. – М. : Ed-s en langues étrangères, 1976. – 524 p.
21. Renard J. Oeuvres choisies / J. Renard. – М. : Ed-s en langues étrangères, 1963. – 387 p.
22. Troyat H. Le Carnet Vert et autres Nouvelles / H. Troyat. – М. : Ed-s du Progrès, 1974. – 150 p.
23. Zola E. Contes et Nouvelles / E. Zola. – М. : Ed-s en Progrès, 1972. – 284 p.
24. Zola E. La Curée / E. Zola. – L. : Prosvèchtchénié, 1974. – 255 p.

Корпан Леся. Метафора в устойчивых выражениях французского языка. В статье проанализированы употребления метафоры и, соответственно, процесс метафоризации в устойчивых выражениях во французском современном языке. Синтаксический анализ показал, что существуют некоторые семантико-синтаксические ограничения в членении таких типов выражений. На основании примеров из художественных произведений рассмотрены особенности функционирования фразем в разных контекстах, в частности в контексте, где метафоризация осуществляется в рамках самого выражения или в условиях более широкого контекста для реализации метафорического значения. Так как общей чертой метафоры и фраземы является образ, то это, в свою очередь, затрудняет проведения сопоставительного анализа. Нами сделана попытка подтвердить неуниверсальность критерия полной устойчивости выражений. Исследована природа происхождения устойчивых сочетаний слов с точки зрения мотивированности / немотивированности выбора лексических единиц.

Ключевые слова: метафора, устойчивое выражение (фразема), образ, метафоризация, мотивированность / немотивированность.

Korpan Lesya. Metaphor in French Stable Expressions. The article deals with the use of metaphors and, consequently, the process of metaphor formation in the stable expressions in modern French. Syntactic analysis has showed that there were some semantic-syntactic restrictions dividing these types of expressions. Based on belles-lettres examples the peculiarities of functioning of phrasemes in different contexts have been discussed, in particular, in a context where a metaphorical formation is made within the expression itself, or in term of a broader realization a context of the metaphorical meaning. Since the common feature of metaphors and phraseme is image, it's making the comparative analysis more difficult. We have attempted to confirm the non-universal criterion of the complete stability expressions. The nature of origin of stable combinations of words have been examined in terms of motivation / non-motivated of the choice of lexical units.

Key words: metaphor, stable expression (phraseme), image, metaphorical formation, motivation / non-motivation.

Стаття надійшла до редколегії
10.07.2014 р.